

15

Bz L 1115

Der Revenues

TROUW GELEID EN RIJK GEZEGEND.

REDE TER GEDACHTENIS AAN ZIJNE
Veertigjarige Ambtsbediening
(1865—1905)

DOOR

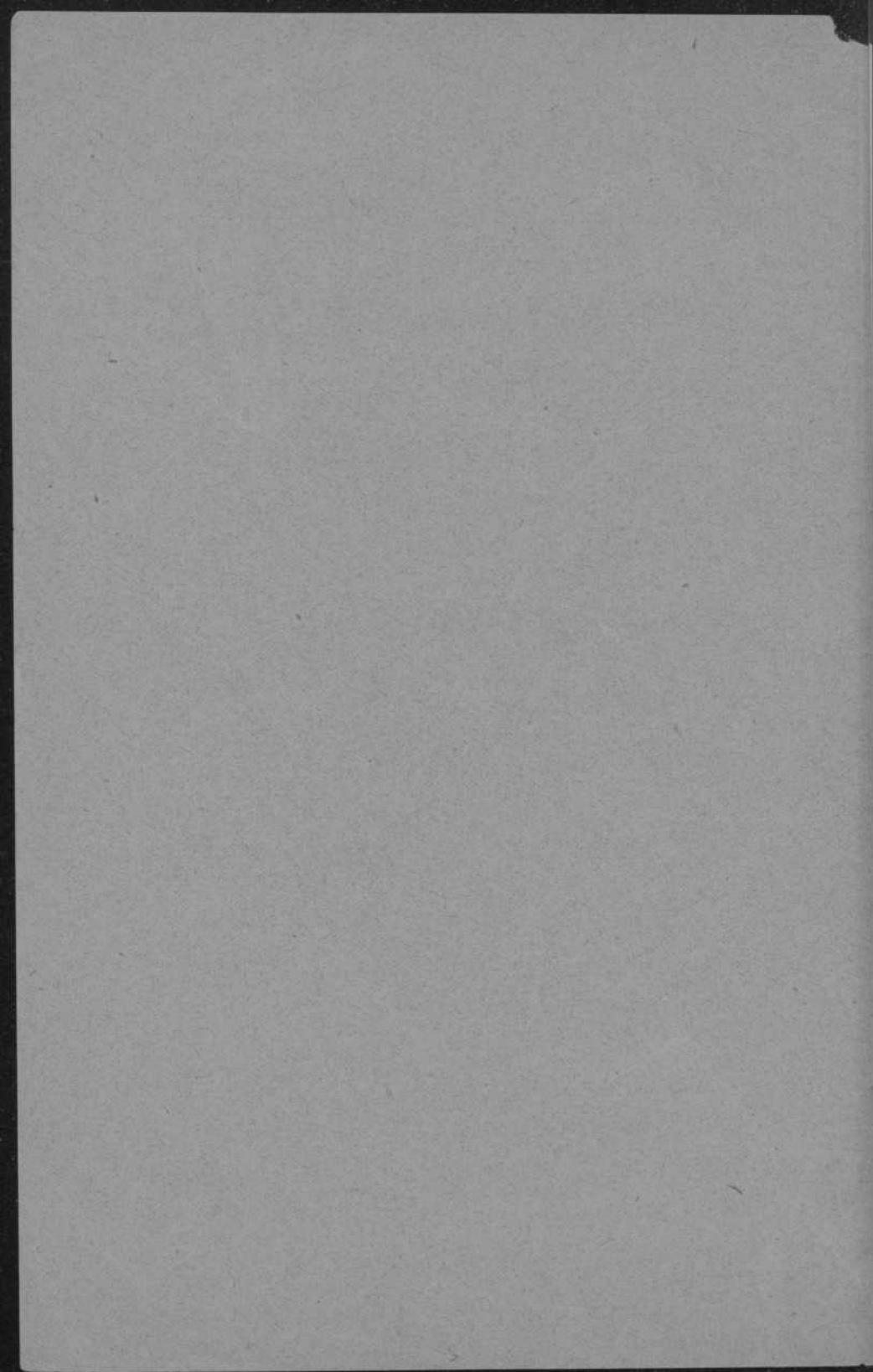
A. LITTOOIJ,

V. D. M. te Middelburg.

Met de toespraken bij die gelegenheid gehouden
door Dr. L. H. WAGENAAR en Ds. L. BOUMA,
beiden leeraren aldaar.

TERNEUZEN
D. H. LITTOOIJ Az.
1905.

TROUW GELEID EN RIJK GEZEGEND.

REDE TER GEDACHTENIS AAN ZIJNE

Veertigjarige Ambtsbediening

(1865—1905)

DOOR

A. LITTOOIJ,

V. D. M. te Middelburg.

Met de toespraken bij die gelegenheid gehouden
door Dr. L. H. WAGENAAR en Ds. L. BOUMA,
beiden leeraren aldaar.

===== TERNEUZEN =====
:-: D. H. LITTOOIJ Az. :-:
===== 1905. =====

THE HISTORY OF THE CITY OF BOSTON

FROM THE FIRST SETTLEMENT
TO THE PRESENT TIME

BY
JOSEPH NEASE

IN TWO VOLUMES.
VOL. I.

BOSTON:
PUBLISHED BY
JOSEPH NEASE, 1792.

PRINTED BY
JOSEPH NEASE, 1792.

BY
JOSEPH NEASE, 1792.

BY
JOSEPH NEASE, 1792.

BY
JOSEPH NEASE, 1792.

BY
JOSEPH NEASE, 1792.

BY
JOSEPH NEASE, 1792.

BY
JOSEPH NEASE, 1792.

BY
JOSEPH NEASE, 1792.

BY
JOSEPH NEASE, 1792.

BY
JOSEPH NEASE, 1792.

BY
JOSEPH NEASE, 1792.

Geliefde Gemeente en gij allen, die hier vergaderd zijt! Genade, vrede en barmhartigheid worde u geschenken van God, den Vader, en van onzen Heere Jezus Christus, Zijnen Zoon, door den Heiligen Geest. Amen.

't Is heerlijk in en met de Gemeente voor het aanzicht Gods te kunnen en te mogen gedenken, hetgeen de Heere gedaan en gegeven heeft. Immers wat Hij voor en aan het volk Zijns welbehagens doet en geeft, getuigt steeds van Zijne onkreukbare trouw en onnagaanbare liefde en is daarenboven altoos aanbiddelijk wijs en goed.

Ach, hoe velen zien en erkennen den Heere niet in hetgeen zij ontvangen en doorleven. Hun geheele leven gaat, helaas, buiten God om.

Onschatbaar is ons voorrecht, wanneer het bij ons, als bij Mozes mag zijn, blijkens de woorden waarover ik in deze feesture wensch te spreken. Gij leest ze in Deut. 2 : 7b, waar het dus luidt :

Deze veertig jaren is de Heere, uw God, met u geweest ; geen ding heeft u ontbroken.

Onder de leiding des Heiligen Geestes, dus als een woord des Heeren, sprak Mozes, de knecht Gods, deze woorden, zoo rijk aan herinnering. Hij sprak ze tot de gemeente, waartoe hij behoorde, alzoo tot haar en tot zich zelve. Dienvolgens bezigt hij, gelijk het tekstverband ons leert, nu eens *u* en *gij*, dan weer *ons* en *wij* of ook *mij* en *ik*.

Wij handelen dus niet in strijd met zijne bedoeling, wanneer wij het zoo voorstellen, dat deze woorden niet alleen tot de gemeente van Israel, maar ook tot hem zelve en ons zijn gesproken. Toen hij, onder vele andere, ook

de veelzeggende woorden van onzen tekst sprak, was hij oud geworden en aan het einde van zijne loopbaan gekomen; de reis uit Egypte, uit het Egypte der zonde, door de woestijn naar Kanaän lag zoo goed als achter hem.

Het Overjordaansche land toch was betreden en ingenomen. Het typische Kanaän zou hij weldra aanschouwen, om welbekende redenen echter slechts van den Nebo, en daarna uit het midden zijns volks worden weggenomen. Hierin lag eene bestraffing; doch eene zeer zachte en vaderlijke; want God zelf begroef hem in een dal, en wat Hij op zoo geheel eenige wijze begroef, was slechts Mozes' lichaam; hij zelf toch werd, inplaats van naar het rijk der dooden te gaan, in het eigenlijke, in het hemelsche Kanaän en tot zijnen God en Heere opgenomen.

Vóór Mozes nu het tranendal met het land der vreugde verwisselde, zag hij terug op den wondervollen tocht, die thans achter zijn volk en achter hem lag, en met nadruk riep hij zijn volk en zich zelven toe: »Deze veertig jaren is de Heere, uw God, met u geweest; geen ding heeft u ontbroken.»

Veroorloof mij, gemeente, bij de herdenking mijner 40-jarige ambtsbediening deze woorden met u te overwegen en ze naar tijdsgelegenheid toe te passen. Trouw geleid en rijk gezegend, kunnen wij zeggen dat het hier luidt.

De Heere was met u . . . is, dunkt mij, de groote, rijke, eeuwig aanbiddelijke gedachte, waarover wij aan de hand van den tekst in deze feesture tot u mogen en moeten spreken.

Vergun mij dan, gel. gemeente, met u te overdenken:

- I. *de verhouding, die aangewezen,*
- II. *de zegening, die herinnerd,*
- III. *de erkenenis, die gevraagd,*
- IV. *en de verwachting, die opgewekt wordt.*

M. a. w. Mozes wil dat de Israëlieten en wij *opwaarts; rugwaarts; binnenwaarts en voorwaarts zien*.

En moge de Heere onze God, hierbij met ons wezen en ons tot roem Zijns Naams Zijnen zegen geven! Laten wij dien zegen van Hem bidden.

GEBED.

GEZONGEN Ps. 48 : 4 en 6.

De Heere was met u, zie, dat is het refrein, dat wij beluisteren in de muziek dezer onuitsprekelijk heerlijke woorden. Immers, de Heere was met u, wil, gelijk de tekst ons duidelijk leert, niet zeggen: de Heere was met u, gelijk Hij met de goddeloozen is, die Hij vet laat worden voor den dag der slachting. Het tegendeel is waar. Mozes toch wijst hier op eene verhouding, die innig en heerlijk is en indirect op een werk, dat hem en ons en elk waar Israeliet gelukkig maakt en niets dan heil aanbrengt. De verhouding, die zooals wij zeiden, aangewezen, en het genadewerk van God, dat daarin begrepen is, leeren wij kennen uit de woorden: de Heere, **uw God**. Reeds deze woorden: Jehova, *uw* God brengen ons, als wij maar iets zien en beseffen van hetgeen er door aangewezen en gezegd wordt, in verrukking en doen vragen en uitroepen: hoe is het mogelijk, Hij, de Eeuwige, de Onafhankelijke, de in Zichzelf Volmaakte, de Heilige en Rechtvaardige, Hij, *onze* God. Hij, de God van *ons*; van *ons*, die minder zijn dan de onzondige druppel aan den emmer en het schuldelooze stofje aan de weegschaal; van *ons* diepbedorven, doem- en vloekwaardige zondaren. O, diepte des rijkdoms! Wij, vijanden zijnde, zijn met God verzoend! Jehova is onze God en Vader. Aan ons heeft Hij Zich zelve gegeven. Hoe groot, ja, hoe ondoorgrondelijk! O, wat moet er in de ziel van Mozes zijn omgegaan, toen de Heere in zijn

bijzijn, als met eigene hand, schreef: »Ik ben de Heere, uw God, ja nog eens, wat moet er in zijn hart en in dat van ieder waar Israeliet, zijn omgegaan toen Hij, toen Jehovah daarna met eigen mond uitriep: »Ik ben de Heere, uw God." Van nature toch is Hij het sinds den val in zonde niet, van nature zijn wij met alle anderen kinderen des toorns. Toch sprak de Heere: Ik ben uw God. Deze gansch andere, geheel omgekeerde verhouding, aangewezen in de woorden onzer overdenking, is onverklaarbaar voor ons besef, zoolang wij geene kennis hebben aan het werk bij God voor ons en aan het werk voor God in ons. Om in Zijne vrije en eeuwige liefde zich tot ons, doemwaardigen, te kunnen nederbuigen, Zijnen heiligen en rechtvaardigen toorn tegen ons af te leggen, ons in liefde aan te zien, te omhelzen en tot ons te zeggen: »Ik, de Heere, ben uw God", heeft Hij, gelijk wij uit Zijn Woord weten, zich het allergrootste offer moeten en willen getroosten. Zijnen eigen en eeniggeliefden Zoon heeft Hij niet gespaard; den Zoon, op Wien al Zijn Vaderlijk welbehagen rustte, moest Hij voor ons tot zonde maken, en Hem overgeven zelfs tot den smadelijken dood des kruises, opdat wij zouden worden rechtvaardigheid Gods in Hem. Eerst dan en in dien ondoorgrondelijken weg kon Hij tot ons, als tot gerechtvaardigden in en door Christus, naderen en tot ons spreken, gelijk Hij hier doet.

Maar wat naar het eeuwig voornemen Gods in en door Christus is uitgewerkt, moet door de genade des Heiligen Geestes ook in ons uitgewerkt worden, zullen wij persoonlijk en werkelijk in die verhouding tot Hem staan, m. a. w., zal Hij de Heere onze God en zullen wij Zijne kinderen zijn.

Immers, Jezus zelf heeft gezegd, dat de toorn Gods *blijft* op een iegelijk, die niet in den Zoon gelooft. Wij moeten uit Adam in Christus worden overgebracht; wij

moeten, zooals de Catechismus het uitdrukt, Christus worden ingelijfd. Dat kan, ten opzichte van Mozes, en ook van ieder ander kind van God, reeds vóór de natuurlijke geboorte of bij die geboorte hebben plaats gehad. Is het niet opmerkelijk, dat Mozes' ouders, toen hij geboren was, gelijk de Heilige Schrift ons leert, door het *geloof* zagen, dat hij schoon, d. i., zooals onze randteekenaren zeggen, schoon voor God was?

Deze inlijving nu kan ook bij den doop of later plaats hebben. Maar eerst dan, als wij Christus zijn ingelijfd, is onze *staat* een met God verzoende. Dan is Hij onze God en zijn wij Zijne kinderen. In die verhouding stonden echter niet alle Israelieten tot den Heere. Wel waren allen in het verbond opgenomen, spraken zij in massa het amen uit op hetgeen God in de woestijn van den berg sprak, ontvingen allen de besnijdenis en namen zij allen deel aan het Pascha, maar desniettegenstaande — wij weten het uit het Woord en uit de geschiedenis beide — waren zeer velen geene ware Israelieten, geene wezenlijke bondelingen. De niet-innerlijke, maar slechts uitwendige verbondsverhouding doet den Heere niet in waarheid, niet in leven en sterven, onze verzoende God en liefhebbende Vader zijn. Doch ontegenzeggelijk was dat in betrekking tot Mozes en ieder waar Israeliet wél het geval. Zij stonden in de aangewezen en besprokene verhouding tot Hem. Zij moesten er door hen die geen hartenkenners zijn, niet maar voor *gehouden* worden, zoo lang het tegendeel niet bleek, maar waren metterdaad en in der waarheid kinderen Gods en Hij, Hij was de Heere, *hun* God. Op het deelgenootschap aan het werk bij God voor ons en aan het werk voor God in ons, komt het voor ieder onzer aan. Dat is het dus, wat wij in betrekking tot ons zelve, bij ons zelve en voor het aangezicht Gods moeten onderzoeken. Is dat wonder van Gods liefde

in Christus en dat genadewerk des Heiligen Geestes aan ons verheerlijkt?

Is de in den tekst aangewezen verhouding, de verhouding, waarin wij tot God staan? Gewis, dan is het ook in betrekking tot ons: »de Heere, uw God, is met u geweest; geen ding heeft u ontbroken.”

II. Ja, dan zijn *de zegeningen, die herinnerd worden*, vele en groot. Kan, als door Mozes, met het oog op al de jaren uws levens, of althans gelijk Mozes het in de woorden onzer overdenking zegt, met het oog op vele dier jaren gezegd worden: »de Heere, uw God, is met u geweest?” Is dat ook mijn voorrecht? Mag ik ook getuigen: »Deze veertig jaren is de Heere, uw God, met u geweest?” Ja, ik wil — al moet ik verlof vragen, dit deel mijner rede daardoor ongewoon lang te maken — het vooral in deze gedachtenisur niet verzwijgen, want, ja, zoo was het. Die genade is mij, als Mozes, bewezen. Daarvan, in eene afzonderlijke feesture als deze geheel te zwijgen, en dat om geen andere reden, dan dat men wel gezegd heeft: »dan gaat het eigenaardige karakter van de prediking te loor, het moet altijd bediening *des Woords* blijven”, komt mij niet gewenscht voor, acht ik geen roeping te zijn, is een te groot offer voor een rijk, beweldadigd hart bij de herdenking: »Deze veertig jaren is de Heere, uw God, met u geweest; geen ding heeft u ontbroken”. Trouwens, nemen wij ook in dezen het Woord van den Heere onzen God tot richtsnoer, dan leert het ons, dat Mozes zijne levensgeschiedenis en zijne roeping tot het ambt niet verzwegg; alsmede dat Jesaja, Jeremia en Paulus het evenmin hebbengedaan. Totroem en prijs van den Naam, de eere en de genade huns Gods hebben zij uit de volheid huns harten daarvan gesproken. Maar — zij hebben het zóó gedaan, (en zóó alleen mag het, naar het voorbeeld ons onder 's Geestes leiding gegeven) dat *zij* er als geheel bij wegvielen, ja, als diep-zondige

tegenstrevers er in uitkwamen, en alzo *niet zij*, maar *alleen de Heere hun God* de eere kreeg, bewonderd, geroemd en geprezen werd. Alleen als het onder 's Geestes leiding geschiedt, kan, en zal het zoo plaats hebben.

Van de gedachte uit te gaan en mitsdien te be-
weren, dat het zelfs bij uitzondering, dus in eene gedachtenis-
sure, niet mag, is m. i. het ééne uiterste, terwijl het
tegenovergestelde uiterste is, geduriglijk den christen, in-
stede van naar eisch en roeping des Woords, steeds den
Christus te verkondigen. God in Christus moet worden
verkondigd, ook als wij er bij uitzondering iets van zeggen
wie en wat Hij op den weg door de woestijn voor ons
was, toen de door Hem verworven genade door den
Heiligen Geest is toegepast.

Aan dat liefdevolle en dat werkzame kennen Gods
herinnert Mozes, als hij in de woorden, die onmiddellijk
aan onzen tekst voorafgaan en er mee in rechtstreeksch
verband staan, zegt: »de Heere, uw God, heeft u gezegend.
Hij *kent* uw wandelen door deze zoo groote woestijn”.
Terwijl het in de woorden onzer overdenking luidt: »Deze
veertig jaren is de Heere, uw God, met u geweest”. De
zegen aan de Israëlieten in het algemeen en aan Mozes
in het bijzonder geschonken, is gewis rijker geweest, dan
wij weten en zeggen kunnen.

Uit Egypte, waar zij der vaderen God vergaten en
Zijn verbond vertraden en waar zij in de bangste slavernij
geketend waren, maar door Gods genade hunne ellende
begonnen in te zien en uit den nood tot God riepen, in
dat Egypte van zonde en ellende heeft de Heere Israël
opgezocht, daaruit heeft Hij het verlost. Door de zee maakte
hij hun een pad, en toen zij op den weg naar het land
der belofte waren aangekomen, bracht Hij hunne vijanden
ten onder. Met het oog op een en ander zongen zij, na
zoovele jaren van om- en afzwerven en bang leven, het

lied der verlossing en der overwinning. Maar ach, weldra stierf het lied weg op de lippen en murmureerden zij tegen God en tegen Mozes.

Doch in weerwil van hunnen herhaalden op- en tegenstand en hun wantrouwen van hunnen onveranderden getrouwen God, hetwelk hen veertig jaren in de woestijn deed omzwerven, was en is het in de woorden onzer overdenking: *»Deze veertig jaren is de Heere, uw God, met u geweest; geen ding heeft u ontbroken.»* Zijn oog bleef op zijn uitverkoren Israel als op Zijn Bondsvolk gericht. O wonder, veertig jaren! Al die jaren dus, bleef Hij het *»kennen»*, dat is vaderlijk bewaren, teeder beminnen, Goddelijk almachtig en trouw verzorgen! De Heere is als uw God deze veertig jaren met u geweest. Wie zal den rijkdom der zegeningen, die hier herinnerd worden, in orde verhalen en opsommen?

Trots hunne onwaardigheid en zonde heeft hun *»geen ding ontbroken»*. 't Is vrije liefde, loutere genade, vaderlijke barmhartigheid, teedere zorg, die hier voor oogen gesteld wordt.

Maar is hier geene overdrijving? Hoe toch is het te verklaren, dat *»geen ding»* hun *»heeft ontbroken?»* Is dat niet ganschelijk in strijd met wat Mozes zelf getuigt als hij verklaart dat zij hongerden in de woestijn?

Zeker, dat laatste is zoo; ja onder de roede van den hongersnood zijn zij doorgegaan, dat hebben zij gedaan. Maar daarom heeft het onfeilbaar Woord van God niet overdreven; dat kan het niet, dat doet het nooit; het is in alles even getrouw en waarachtig als God zelf. Dat dit ook in onzen tekst niet geschiedt, wordt ons duidelijk, zoodra wij inzien en bedenken, dat *»onthouden»* bij God menigmaal *»geven»* is. Het mindere onthoudt en ontnemt Hij vaak, om in Zijn eigen weg en in Zijne Vadergunst voor het meerdere vat- en ontvangbaar te maken, het

meerdere te geven. Het meerdere, d. i. het wederkeeren tot Hem met verootmoediging en vernedering voor Zijn aangezicht. Heeft Hij alzoo bewerkt en dat geschonken, zie, dan geeft Hij daarenboven, gelijk in de woestijn, wonderbrood, brood uit den hemel en water uit de rots, en zegent Hij zijn volk als eenmaal Job, met veel meer en veel rijker zegeningen dan ontnomen en tijdelijk onthouden werden. Gewis, zooals het ons gezegd wordt, zoo is het: »Geen ding heeft hun ontbroken.» Niets van hetgeen Hij, als hun God, naar Zijne vaderlijke wijsheid en liefde noodig en nuttig voor hen oordeelde. Terugziende op de geheele woestijnreis, op al deze veertig jaren, mag Mozes uitspreken: geen ding, o goedheid Gods, geen ding heeft ons ontbroken. Het slot der geschiedenis was naar Mozes woord: De Heere, onze God, heeft alles welgemaakt. En wat Mozes hier getuigt, ook met het oog op zich zelven, van deze veertig jaren, getuigt hij, blijkens hetgeen door hem zelven in de vijf boeken geschreven is, van zijn geheele leven, van zijne geboorte af. Ongeveer 120 jaren alzoo is de Heere, als zijn God, met hem geweest; in al die jaren heeft hem geen ding ontbroken!

Wondervol heeft de Heere hem behoed en bewaard, toen hij in de allerbangste tijden het levenslicht aanschouwde; voor eene opvoeding overeenkomstig zijne levenstaak heeft Hij gezorgd, in de woestijn waar hij moest henenvluchten, omdat hij in zijne levenstaak te vroeg ingreep, heeft Hij hem eene herberg, een tehuis bereid, eene vrouw en kinderen gegeven. Hij is hem op Zijnen tijd bij den braambosch verschenen, teneinde hem te roepen tot het ambt en hem beloften te geven niet alleen voor het ambt maar ook voor zijne geheele levenstaak. Na hem gewillig te hebben gemaakt, om de gewichtige, moeilijke, schijnbaar onmogelijke levenstaak te aanvaarden, is de Heere, als de waarmaker van Zijn woord,

altoos met hem geweest. Wat Mozes zegt in ons tekstwoord, is dan óók tot hem zelven gericht en aan hem bevestigd. Ja, tot zich zelven sprekend, is het : Deze veertig jaren is de Heere, uw God, met u geweest ; geen ding heeft u ontbroken."

Moet niet ieder kind van God dit betuigen, terugziende op den weg, waarlangs de Heere hem geleid heeft ? Ik voor mij verklaar op dezen herinneringsdag met ootmoedigen dank aan God, dat de betuiging mijns harten geene andere is. Op dezen feestdag word ik niet slechts herinnerd aan hetgeen mij deze veertig jaren is geschonken, maar ook aan hetgeen er aan voorafging en er, gelijk bij Mozes, mee in rechtstreeksch verband staat.

Onze hooggeachte broeder Donner, die op verzoek van den kerkeraad dezen morgen als feestredenaar optrad heeft ons met nadruk gewezen op hetgeen aan de ambtsbediening moet voorafgaan en bij Paulus voorafging. »Ik dank Hem", zoo luidde het, »die mij bekrachtigd heeft, namelijk Jezus Christus onzen Heere, dat Hij mij getrouw geacht heeft, mij in de bediening gesteld hebbende." 1 Tim. 1 : 12. Onwillekeurig ben ik dan ook dezen morgen bepaald bij en herinnerd aan hetgeen voorafgegaan is en dus in verband staat met de ambtsbediening, die herdacht is door onzen geliefden broeder, en thans door u en mij herdacht wordt.

Het is zoo, de bekwaammaking voor en de roeping tot het ambt moeten tot roem en prijs van God voorafgaan ; want wij zijn niet bekwaam, iets te denken als uit ons zelven, *al* onze bekwaamheid is uit God.

Welnu, het is nu bijna acht en veertig jaren geleden, dat Gods Geest, onder de prediking des Woords, door Ds. N. H. Dosker, aan den Nieuwendijk te Almkerk, kennelijk en krachtig werkte tot bekeering van vele jeugdigen en tot opwekking en verlevendiging van hen, die

reeds veel vroeger dat voorrecht hadden genoten. Het was op eenen winter-Woensdagavond, dat deze beminde prediker sprak over de woorden: »Welgelukzalig is de mensch, wiens sterkte in u is; in welker hart de gebaande wegen zijn." Ps. 84 : 6. In Zijne onpeilbare, eeuwig-rijke liefde behaagde het God in die ure ook aan mij Zijne ontdekkende genade te verheerlijken.

Valt dit een mensch te beurt, dan verliest hij alle sterkte, ook die welke hij, uit kracht van eene godsdienstige opvoeding, waande in zich zelven te bezitten. Alle sterkte in zich zelven, en al wat hij buiten God meent te hebben, wordt hem dan ontnomen en voor het bewustzijn der ziel weggevaagd. Er blijft dan niets over, niets dan de sterkte in God, welke hij voor zijn besef verre van deelachtig is. Want tegen Hem — dit wordt dan ingezien — heeft hij zwaar en duizendmaal gezondigd, òók door de hand, die Hij trots dat alles, van der jeugd aan tot nu toe ter redding heeft uitgestrekt, geduriglijk en zelfs stout, ja vaak tegen vele overtuigingen in, terug te stooten. Maar hij ziet dan meer. Doordat de Heere in die ure niet ontkleedt, om in wanhoop te vernietigen, ziet en gelooft hij dan, dat diegenen onuitsprekelijk welgelukzalig zijn, wier sterkte in God is en in wier hart de welgebaande wegen zijn. Doch voor en bij hem is dan het tegendeel hiervan waar; alles toch is oneffen, krom en verdraaid; tegenover den Heere is er enkel zonde en dies niets dan schuld.

In de dagen der week werkte dat bewustzijn dermate door, dat ik in den vollen zin des woords zondaar, alleenlijk zondaar voor God werd. Voor het aangezicht van den Heilige en Rechtvaardige werd dan ook het doemvonniss beëamd en onderschreven. Met den dood en de hel voor oogen, werd ook bij mij het roepen en bidden om genade innig, dringend en onophoudelijk. Maar hoe

zou ik bij en van Hem vergeving en genade verkrijgen? Deze vraag vervulde mijn hart toen de Zondag aanbrak en ik met de gemeente, waarvan ik toen geen lidmaat was, opging. Dezelfde geliefde prediker trad op en bepaalde in die ure zijne hoorders bij het woord uit Amos 3 : 3: »Zullen twee te zamen wandelen, tenzij zij bijeengekomen zijn?» Reeds bij het lezen en hooren dier woorden sprak eene stem in mijn binnenste: een vlekkeloos heilig en onkreukbaar rechtvaardig God en een doemen vloekwaardig zondaar, zullen die twee te zamen wandelen? Dat kan niet! Maar toen de weg in en door Christus ontsloten en zelfs voor den grootsten der zondaren de mogelijkheid en de bereidwilligheid Gods gepredikt werd, ging het licht in mijne donkerheid op en drong het leven des geloofs zoo tot mijn bewustzijn door, dat ik de vergeving der zonden om en door de gerechtigheid van Christus met bewustheid verkrijgen en aannemen mocht. De liefde Gods werd dien morgen, naar ik geloof en velen daarna met mij beleden en roemden, in veler hart uitgestort. Geschiedt dat dan wordt alles nieuw. In wederliefde geeft de begenadigde zich aan God over, zweert Hem trouw en belooft van nu aan alles voor Hem te zullen zijn. Want van het diepe bederf des harten kent hij dan nog weinig. In den regel toch bepaalt de Heere zijne kinderen eerst bij het zondige leven, dat dan achter hen ligt, bij de zonde van bedrijf en nalatigheid en later leert Hij ze meer kennen de diepe verdorvenheid des harten; 't is daarom, dat zij zich zelven, trots al de takken, die afgekapt zijn, later zoo ontzettend uit de hand vallen en met David zeggen: »'t Is niet alleen dit kwaad, dat roept om straf; maar 'k ben in ongerechtigheid geboren.» Zij gelooven en erkennen dan, dat zij niet slechts om de dadelijke zonde, doch reeds van hunne ontvanging af, het voorwerp van Gods toorn zijn. En dat, hoewel het

»willen” dan bij hen is, het »volbrengen”, in weerwil van de trouw, die gezworen, de belofte, die plechtiglijk afgelegd en het heilige voornemen, dat voor 's Heeren aanzicht uitgesproken is, niet gevonden wordt, blijkt vaak veeleer, dan het mogelijk scheen.

Bij haar, die ik sinds dien Zondag dikwerf bezocht, en die ik mijne moeder in Israël noemde, ontmoette ik op zekeren avond de Echtgenoot van den leeraar, die mij door Gods genade voor Christus gewonnen had. Deze nu zeide, in den loop der aangename en geestelijke gesprekken tot mij: »Ik had gedacht dat gij u eerst aan den Heere en daarna aan ons zoudt gegeven hebben; maar daarvan verneem ik niets, hoewel gij u voorgenomen en beloofd hebt, den Heere naar Zijn Woord te zullen dienen”. Ach, dit woord viel in slechte aarde. Het kerkisme rees op en kreeg de overhand. Hetgeen ik van kindsaf, van de teerbeminde, godvreezende moeder en van de vromen, die bij haar kwamen, in Klundert, mijne geboorteplaats, gehoord had, namelijk dat de geloovigen blijven en op de puinhoopen van Jeruzalem weenen moesten, werd door hetgeen gezegd en als gevraagd was, terstond in de herinnering, ja onwillekeurig voor den geest gebracht. Het antwoord, op hetgeen vriendelijk gezegd en als gevraagd was, luidde schamper: »Men kan wel tot God bekeerd zijn en voor Hem leven, al is men niet »Afgescheiden””. De toon, waarop dit gezegd werd, sloeg zoo in, dat allen eenige oogenblikken zwegen en blijkbaar pijnlijk waren aangedaan. In dat: »al is men niet afgescheiden”, kwam, meer dan ik die het uitsprak zelf wist, het bittere en hooge van het kerkisme van vele kerkgenootschappelijken uit. 't Genoegelijke en liefelijke van den avond was dientengevolge weg. Ook genoot ik den rustigen slaap niet, die daarna volgen moest en dien ik anders genoot.

Waarom week de slaap dien nacht uit mijne oogen? In ieder geval dààrom, dat er toorn uit het hart was opgerezen tegen 's Heeren kinderen, die ik zoo hoog, zoo welgelukzalig had leeren schatten en aan wie ik toen en vooral daarna mij zoo innig, zoo heilig teeder, als Ruth aan Naomi, verbonden gevoelde.

Wat was ik mij zelven nu reeds tegengevallen! Schaamte bedekte mijn aangezicht en met boete en belijdenis knielde ik voor God neder. En toen werd het bezwaarde hart weer verruimd en vervrijmoedigd. Met de begeerte om in alles getrouw tegenover God te zijn en Hem naar Zijn wil en woord te dienen, sliep ik in en ontwaakte ik. Het werd de vraag: »wie hebben gelijk, de kinderen Gods hier of de kinderen Gods daar en elders?»

Hoe langer hoe meer vervulde mij de begeerte, dat de Heere daarover licht mocht doen opgaan; ja, het gebed werd levendiger, vuriger en krachtiger. Gelijk vroeger in het algemeen, deed ik nu de belofte, met het oog op hetgeen waarover gesproken is, dat ik in gehoorzaamheid terstond zou volgen, als Hij hierover het licht deed opgaan.

Nadat ik deze zaak onderzocht en daarover nagedacht had, sprak de Heere, zooals niemand dit kan en doet: »Zijt zeer begeerig naar de redelijke en onvervalschte melk, door welke gij zult kunnen opwassen". Dat was het Goddelijk antwoord, op hetgeen ik onderzocht, overwogen en gevraagd had. Ik kon en mocht niet meer en langer vragen, wijl het mij volkomen duidelijk was gemaakt. Maar bij vernieuwing viel ik mij zelven bitter tegen. In plaats van aanstonds te gehoorzamen, voerde ik thans allerlei bezwaren aan. De voornaamste waren, zal ik, door dat te doen, mijne geliefde moeder, en zeer velen, die met haar grijs geworden zijn, in den dienst van God, de les lezen en haar ongehoorzaam zijn?

En zal, als ik dat doe, in eigen zaak, waarnaar ik omzie, brood zijn te verdienen? Immers neen? Dit duurde, totdat het Woord bestraffend aan mijn hart werd toegepast: »Wie vader of moeder liefheeft boven Mij, is Mijns niet waardig". »Is Mijns niet waardig". Dit werd het meest ontzettende, het allerverschrikkelijkste. Het werd toen voorzichtiger dan weleer: »Niet! ik zal, maar 'k zal door *Uw kracht*, U dienen, voor U leven", enz. Geef er dan maar, wat er ook tegen opkomt, Uwe hooge goedkeuring op.

Het in '34 geboren kind sloot zich nu als jonkman bij de kerk van '34 aan. En de hooge goedkeuring Gods bleef niet uit. Op den dag mijner bevestiging, die in het openbaar geschiedde, verkreeg ik den toegang tot God, *als tot mijnen God en Vader*, gelijk dat nog niet geschied was.

Voor al door de woorden: »Gij hebt het profetisch woord, dat zeer vast is, gij doet wel, dat gij daarop acht hebt", werd naar de bede, de hooge goedkeuring Gods onvergetelijk geschonken en genoten.

Overeenkomstig mijn kinderplicht had ik mijnen ouders alles geschreven, vóór ik tot de aansluiting was overgegaan. In den eersten brief, dien ik na de afscheiding ontving, schreef mijne geliefde moeder: »zoodra ik er dat licht in ontvang en ik het zoo ook kan doen, scheid ik mij ook af."

De Heere is met u geweest", was dus ook in dezen boven bidden en denken het geval.

Voor mijnen God en Vader in Christus alles te zijn, Hem in het Evangelie te dienen, waaraan ik tevoren nooit gedacht had, werd thans de biddende en bijblijvende begeerte mijns harten. Dat ideaal was echter zoo hoog, dat ik er niemand iets van zeide.

Doch het stond weldra voor mij vast, dat zij, die anderen onderwijzen, eerst zelve onderwezen moeten

worden. Immers Jezus had ook de jongeren vóór Hij ze uitzond en ze de ambtsгенade gaf, drie jaren lang onderwezen.

Om dat onderwijs te ontvangen, waren de tweehonderd gulden en de twee schapen, die mijne bezitting uitmaakten, volstrekt ongenoegzaam. Mijnen ouders steun vragen mocht en wilde ik niet, omreden mijn vader een paar maanden tevoren door een zware beroerte getroffen was en dientengevolge zijn zaak van de hand had moeten doen. Slechts op den steun van één mijner broeders kon ik in dezen eenigszins rekenen.

Een jaar lang wel hield ik met alles, wat mijn kapitaal vermeerderen kon, zorgvuldig rekening. Bij al wat meeviel, maakte ik de rekening opnieuw. De wol en de lammeren, die de schapen als baten geven konden, bracht ik vaak drie jaren vooruit mee in rekening; na drie jaar zouden er achttien kunnen zijn! Als dit geschied was, en ze alle waren verkocht, zou ik de studie aanvangen. Maar wat gebeurt? Op zekeren morgen, toen de verzorging ervan zou plaats hebben, lag er één van de twee dood en eenige dagen later, op een Zondagmorgen vond ik ook het tweede dood. Zoo viel de menigmaal met zorg opgemaakte rekening in duigen en in zeer diepe moedeloosheid, als op de puinhoopen, treurde en weende ik. De bestraffingen van de kinderen Gods over zulk eene diepe moedeloosheid bij het verlies van een paar redelooze schapen, waren de vertroosting, die ik ontving. Maar zij wisten niet, wat er mee in verband stond en wat er voor mijn besef door in duigen gevallen was.

Mijne hoogste levensbegeerte van zoovele maanden kon nu onmogelijk verwezenlijkt worden; daarenboven was het nu duidelijk, dat ze niet uit God was en daarom niet gegeven werd. Daarbij kwam nog de vrees, of vergissing in het één misschien op vergissing in het ander wees.

Soms werd het de vraag : zou niet alles verbeelding zijn geweest ? Zoo stak in die dagen de storm op in mijne ziel en blies de wind uit den hoek van hem, die wil verslinden.

Den Zondag daarop scheen het, dat de wind wat was gaan liggen. Ik kon, als weleer Abraham, de ezels aan den voet van den berg laten en in eenigszins betere stemming met de gemeente opgaan. De reeds genoemde leeraar sprak aan de hand der woorden : »Wie is wijs ? die neme deze dingen waar ; en dat zij verstandelijk letten op de goedertierenheden des Heeren". Ps. 107 : 43. Met genot luisterde ik en de schapen bleven uit mijne gedachten. Eerst ging, na mijne thuiskomst in de eenzaamheid het licht op, doordat de Heere de woorden toepaste met het oog op het gebeurde. Toen met toepassing er op, als gevraagd werd : »Wie is wijs ?" zag ik eerst mijne groote, diep zondige dwaasheid in om de vervulling mijner levensbegeerte te verwachten van een paar reedellooze dieren, inplaats van van Hem, Wiens de aarde met al hare volheid is, ja van mijnen God en Vader. En toen ik had ingezien, dat en hoe ik Hem daardoor onteerd en bedroefd had, besepte en gevoelde ik diep, dat Hij dit niet zien mag in Zijne kinderen, ja, toen werd het als bij Job : »Daarom verfoei ik mij, en heb berouw in stof en assche".

Toen God mij, dwaze, door mij dat te doen inzien en te doen beseffen, wijs maakte, zeker toen *nam ook ik »deze dingen waar"* ; toen zag, erkende en genoot ik daarin de goedertierenheden des Heeren. 's Vaders hand werd *»in deze dingen"* aanschouwd en zijne goedertierenheden, die Hij door Zijne liefde in het wegnemen bewezen had, genoten en bewonderd.

Immers, het was geschied, omdat Hij Vaderlijk jaloersch was en niet wilde, dat ik op iets of iemand anders dan op Hem het oog richten en het vertrouwen stellen zou. Dientengevolge weer rijk in mijnen God ge-

worden, deed ik mij zelven onwillekeurig de vraag: »Is het ook nu nog mogelijk?» En toen daarop de bevestiging plaats had door de woorden: »Mijne is het zilver en mijne is het goud, spreekt de Heere der heirscharen», was de mogelijkheid gegeven, dat de afgesneden zaak nog zou geschonken worden. Daarop volgde het woord: »Die zijne hand aan den ploeg slaat en ziet naar hetgeen achter is, is niet bekwaam tot het Koninkrijk Gods», en nu werd het voor mijn besef zelfs roeping om, nu het afgesneden scheen, onder opzien tot den Heere, den weg in te slaan en alzoo te weten te komen, of het Hem behagen zou, mij de begeerte mijns harten te geven. Gedreven door het besef dezer roeping om althans den weg er voor in te slaan, waagde ik het den geliefden leeraar mededeeling er van te doen, zijne meening er over te vragen en hem te verzoeken, zoo zijn oordeel niet ongunstig was, mij ook les te willen geven. Geen tijd — was het antwoord, op hetgeen ik het laatst vroeg. Dit antwoord was oorzaak, dat de twijfel weer de overhand verkreeg. Doch, toen mijn leeraar er op aandrong, dat ik naar de heeren Hasselman en Den Boer gaan zou — zij hadden eene druk bezochte en ter goeder naam bekend staande kostschool te Nieuwendijk — teneinde het hun te vragen, moest ik de stoute schoenen aantrekken en nog dezen weg in slaan.

Het was voor het eerst, dat ik hier, na nog al wat heen en weer loopen in den donkeren avond, de schel overhaalde. De ontvangst was zeer vriendelijk en het antwoord luidde: »Op elk terrein van het leven moeten er tot God bekeerde menschen zijn: schoenmakers, kleermakers, molenaars, enz. enz. . . . doch maak dit sommetje en dat opstel en kom ons dan de volgende week op dit uur nog eens bezoeken; na eenige weken hopen wij dan weer eens hierover te spreken.» Het gevolg was, dat het belangeloos gegeven onderwijs werd voortgezet en dat ik

na eenigen tijd den raad ontving geheel voor de studie te gaan leven, eene kamer te huren en bij hen aan tafel gast te worden. Dezen raad en dit liefderijke aanbod nam ik gaarne en met alle dankbaarheid aan.

In dezen tijd ging Ds. Dosker als bedienaar des Woords naar de gemeente te Harlingen en werd zijne plaats ingenomen door Ds. J. Bavinck. Deze dogmaticus had reeds verscheidene dienaren des Woords opgeleid en was aanstonds bereid ook mij even belangeloos het voor die opleiding noodige onderwijs te geven. Na aan de kost-school en bij Z.Eerw. onderwezen te zijn, toog ik naar de Theol. School te Kampen, waar ik de studie voltooid en met gewenscht gevolg examen aflegde. Als gevolg van de verkeerde gewoonte van dien tijd, om namelijk (teneinde niet achteraan te komen) de toekomstige dienaren te beroepen vóór ze beroepbaar waren, werden mij, zoodra het examen afgeloopen was, doch vóór ik de examenzaal verlaten had, drie beroepen in handen gegeven. Rijk beladen, ja met een hart, vervuld van verwondering en bewondering, ging ik naar de kamer, waarop ik met broeder J. H. Wiersma, thans predikant in de »Hervormde Kerk" te Amsterdam, samen woonde.

Ook aan het einde van de studie voor 't examen was het dus: »De Heere, uw God, is met u geweest." Alsmede: »Geen ding heeft u ontbroken." Ik hield nog over, zoodat ik een medecandidaat nog iets kon leenen.

Op onze kamer verscheen weldra een onzer examinatoren, de hooggeschatte Ds. J. H. Donner; deze kwam den zoon van zijn vroegeren, godvruchtigen, in den Heere gestorven collega, Ds. Wiersma, met zijne toelating tot de bediening des Woords geluk wenschen. Onmogelijk kon ik mij toen voorstellen dat het eerste, bij die gelegenheid gehouden intieme gesprek, dat inderdaad vaderlijke lessen bevatte, na jaren door zeer velen, en door broederlijke

samenwerking, vooral ten behoeve van de vereeniging der Kerken, zou worden gevolgd.

Van de beroepen, ontvangen van Zwolle, Ferwerd en St. Anna Parochie nam ik het laatste aan. Na afgelegd classikaal examen bevestigde de voor mij onvergetelijke Ds. Dosker mij, 1 Oct. 1865 in het ambt, dat ik in den namiddag van dien dag aanvaardde.

Van het toen zeer welvarende, maar ruwe, godsdienstlooze Het Bildt, waartoe behalve St. Anna-, ook Lieve Vrouwe- en St. Jacobi Parochie behooren, kwam zoowat ieder die begeerte had om de waarheid naar de Schriften te hooren, met de zeer kleine gemeente, die de Heere mij ter bearbeiding gegeven had, op.

Met zeer rijken zegen werd er de arbeid gekroond.

Met hulp van en in vereeniging met vele »waarheidsvrienden» richtten wij er bij eene bloeiende Jongelingsvereeniging en Zondagsscholen, eene Christelijke school voor lager onderwijs op.

Daarenboven werden verscheidene personen, volgens hunne belijdenis en hun leven, door den Heere tot geloof en bekeering gebracht. Toen de Christelijke school in gebruik zou worden genomen, waren uit schier alle oorden van Friesland belangstellenden gekomen, om het feest bij te wonen. De president-kerkvoogd, A. Lont, die een voorstander van Chr. onderwijs was, had ons de Herv. Kerk afgestaan en Ds. Ploos van Amstel zou er de feestrede houden. Vóór dat geschiedde, kwam de burgemeester bij mij, om te verzoeken, de Herv. Kerk niet te gebruiken, wijl het bij hem vaststond, dat er, wanneer het doorging, ontzettende tegenstand komen en geweld, om het te beletten, gebruikt worden zou. Verder deelde hij mee, dat de politie, waarover hij kon beschikken, ongenoegzaam was. Hij verlangde antwoord, omreden op hem de verplichting rustte, meerdere macht uit Leeuwarden te vragen,

bijaldien zijn dringend en vriendelijk verzoek niet werd ingewilligd.

Dat het geene bangmakerij was, bleek wijlen Ds. Ploos van Amstel en mij meer dan eenmaal; immers, wanneer wij te St. Jacobi-Parochie spraken op eene door ons gehuurde bovenzaal, maakten de tegenstanders soms opzettelijk menschen dronken en gaven nog drank enz. mede onder accoord, ons het spreken en samenzijn onmogelijk te maken.

Daar wij ons feest, ook met het oog op de tientallen, die van elders gekomen waren, zonder stoornis wenschten te vieren, willigden wij, na ernstige samenspreking, het verzoek van den burgemeester in, en kwamen dientengevolge in onze veel kleinere kerk en in onze nieuwe school samen. Ds. Ploos van Amstel, Ds. Kok van Dokkum en ik voerden het woord. Alles liep nu rustig en naar wensch af.

Eenigen tijd daarna ontving ik het beroep naar Hardinxveld en daarna een van Gouda; doch zonder drang tot ernstige overweging er van te gevoelen, kon ik voor beide bedanken en den arbeid te St. Anna-Parochie voortzetten. In plaats van drang tot ernstige overweging gevoelde ik veeleer iets van heilige verontwaardiging in het hart, toen op een dier dagen de hooggeachte heeren Kromsigt van Leeuwarden en Tromp van Harlingen, bij een vereerend bezoek, mij voorstelden, voor rekening van hunne kas ter opleiding van confessioneele predikanten, naar Utrecht te gaan, om, na afgelegd examen aldaar, predikant in de Herv. Kerk te worden.

Het antwoord op dat voorstel luidde: »Mijne heeren, overeenkomstig hetgeen Professor Brummelkamp mij hieromtrent leerde en vroeger reeds rechtstreeksch de Heere, moet het antwoord zijn: »Zoodra wij er God kunnen dienen naar Zijn Woord, ben ik bereid tot wederkeeren.

Doch wijl wij dat *niet* kunnen, is bedenktijd te vragen voor mij zelfs zonde."

(Toen ik van Ds. Wiersma, als oud vriend, eenen dag vóór den Zondag, waarop wij beiden onze veertigjarige bediening herdachten, een herdenkingsgeschriftje ontving — waarvoor ik hem ook nog bij dezen hartelijk dankzeg — dacht ik onwillekeurig, wijl ik in deze dingen was verdiept geweest, aan het voor mij onverklaarbaar uiteenloopen onzer wegen op kerkelijk gebied.)

Eenigen tijd na het zoo even gemelde bezoek was er wel drang des harten en bedenktijd noodig. Het was, gemeente, toen ik uwe roeping, voor nu ruim acht en dertig jaren ontving.

Aanstonds had ik behoefte aan ernstige overweging; deze vermeerderde en bracht mij tot de overtuiging, dat ik uwe roeping moest inwilligen. Onder de vrienden, die dat bemerkten, was er één, die wekelijks te Harlingen kwam en van die gelegenheid gebruik maakte om Ds. Dosker op de hoogte te brengen en hem te vragen, zijnen bekenden invloed te gebruiken, naar den wensch van de gemeente te St. Anna-Parochie. Deze deed als een geestelijke vader — hij verbood schier, uit liefde, de aanneeming, en wel op grond »dat de Heere mij op het volkrijke, ruwe »Het Bildt'' ingang, vertrouwen en rijken zegen schonk'', en in de tweede plaats, »omdat hij mij, jeugdig man, niet aan Zeeland waagde, omreden de gezonde, Paulinische beginselen er zouden verloren gaan, of, bij het bewaren ervan, de moeilijkheden niet overeenkomstig de nog maar verkregene krachten zouden zijn!"

Deze brief maakte diepen indruk en was oorzaak van eenen bangen strijd, doch dreef ook krachtig uit tot het gebed, waarbij ik voor Gods aangezicht de letteren neerlegde, Hem ernstig smeevend om Zijnen wil in dezen te mogen verstaan, en genade te ontvangen om die zonder

tegenspreken op te volgen. De eerste overtuiging nam nu weer de overhand, vooral na het woord: »Ik zal u onderwijzen en u leeren van den weg, dien gij gaan zult: Ik zal raad geven, Mijn oog zal op u zijn», gegeven en aan het hart geheiligd, als het woord door den Heere gesproken.

De roeping naar Middelburg werd daarop aangenomen en na eenige weken had het afscheid plaats. Het was zoo smartelijk, dat ik toen den wensch en de bede, wellicht wat onbedachtelijk, heb uitgesproken, dat het zich niet meer zou behoeven te herhalen.

Na door mijnen vriend, wijlen Ds. De Pree, die tot tekst gekozen had Hebr. 13 : 17, bevestigd te zijn, aanvaardde ik hier mijne taak en onder den nog niet vergeten indruk van den boven aangehaalden brief, sprak ik over de woorden: »Daarom ben ik ook zonder tegenspreken gekomen, ontboden zijnde. Zoo vraag ik dan, om wat reden gijlieden mij hebt ontboden?» Hand. 19 : 29. Op de vraag: »Om wat reden gijlieden mij hebt ontboden?» legde ik bijzonderen nadruk en verklaarde ook, waarom ik was gekomen. Daaraan wenschte ik door Gods genade getrouw te blijven, wat er ook onverhoopt tegen opkomen en mij wachten zou.

Onze invloedrijke, rijkbegaafde ouderling, wijlen C. v. d. Putte had, meer dan ik vermoedde, mijne vrees begrepen; immers zoodra ik van den kansel in de consistorie kwam, klopte hij mij op den schouder en zeide: »Wees niet bang, dat wij u in de prediking van het Paulinische Evangelie zullen tegenstaan.» Hij heeft woord gehouden; want toen ik de eerste voorbereidingspredicatie hield over de woorden: »Heiligt u en komt met mij ten offer», en in de toepassing op de vraag: »wie noodigt gij ten offermaal?» het antwoord gaf: »Allen, die belijdenis hebben afgelegd en tot de onderhouding der inzettingen

Gods zich verbonden hebben, mits zij niet zijn gecensureerd geworden" kwam er moeite en stond hij ter zijde. Het bleek mij later, dat er schier niet meer geluisterd was naar het antwoord op de daarna gestelde vraag: hoe moeten wij tot het heilig avondmaal komen? hetwelk luidde: »Heiligt u", d. w. z. onderzoekt u zelven, beproeft u zelven, bidt om het alles reinigende bloed van Christus en doet door Gods genade alles uit hart en leven weg, wat aan eene gezegende avondmaalsviering in den weg staat. De zooeven genoemde ouderling had en het eerste en het laatste gehoord en zeide terstond na de predicatie: »Domine, ik ben het goed met u eens; maar tegen de noodiging van alle niet-gecensureerde lidmaten en het aanwijzen der verplichting van allen om te komen tot den heiligen disch, zal wel wat opkomen; want dat is men hier en op vele andere plaatsen niet gewoon." Het was zoo; deze noodiging werd weldra als een nieuwe leer op den kerkeraad, op Provinciale en — Classes waren er in Zeeland bij het begin der behandeling nog niet — zelfs op de Generale Synode, tengevolge van aanklacht, behandeld. Godlof! de vrijspraak had op al die vergaderingen plaats. Ook in dezen is het geweest: »De Heere was met u."

Zoo was het deze veertig jaren. Ik kon en wilde dan ook naar den eens uitgesproken wensch en de destijds opgezondene bede blijven, toen de roeping van de 1e gemeente te Grand-Rapids, toen die van 'sGravenhage, van Vlaardingen, van Pernis, van Schiedam en Franeker tot mij kwamen. En nu oud geworden, wil ik blijven, tot ik den herdersstaf moet neerleggen.

Veertig jaren met mij geweest — welk een tijd, hoeveel is er sinds gebeurd en doorleefd!

De Heere heeft begeven noch verlaten bij den arbeid, zelfs op velerlei terrein van het leven. Op elk levensgebied

toch moet Hij beleden worden, op elk terrein moeten wij voor Zijne eer en Naam en rechten strijden.

In zwakheid en krankheid was Hij nabij, genas en versterkte Hij weer. Ook bij het sterven van eene onvergetelijke, hulpvaardige en geliefde Echtgenootte en vijf onzer kinderen maakte Hij het boven bidden en denken wel. Het heeft Hem liefd alles zoo te vergoeden, dat aan het einde van deze veertig jaren in den straks aangegeven zin gezegd kan worden: »Geen ding heeft u ontbroken.» Gewis, de zegeningen, die herinnerd worden, zijn onnagaanbaar groot en vele. De Heere, uw God, is deze veertig jaren met u geweest. Er is dies alle reden om te spreken over:

III. *De erkenenis, die gevraagd wordt*, want wat velen wanen en anderen bazelen, dat ons leven, wanneer de Heere onze God is, en Hij ons leidt en zegent, een somber en naargeestig leven is, zonder blijde erkenenis, is ganschelijk onwaar. Herinneren wij ons metterdaad, dus zooals het behoort en moet, al de zegeningen, die ons vooraf gegeven zijn, opdat de woestijnreis, de weg naar Kanaän, zou worden aanvaard, en die ons tijdens de geheele reis geschonken zijn, herinneren wij ons al die liefde en goedheid, die gedurig wederkeerende trouw en vaderzorge, dan is het onmogelijk, dat het hart koud en onverschillig zou blijven. Tot den Heere en tot ons zelven keeren wij dan met die weldaden in.

Tot ons zelven inkeerend, zeggen wij dan: Dat waart Gij, groote, trouwe God, liefderijke Vader, op dien geheelen weg en altijd voor ons; maar wie waren wij voor U! Gewis, dan wordt het, als daarover het ontdekkend licht opgaat, ingezien, diep gevoeld en heilig erkend, dat wij in geen enkel opzicht beantwoord hebben aan de verbintenis die aangegaan, aan de beloften die afgelegd, en aan de goede voornemens die bij het aanvaarden van

de reis gekoesterd werden. Met heilige schaamte en innerlijk leedwezen erkennen we dan, dat wij geene vergelding deden naar de weldaden, aan ons bewezen; ja, dat helaas het tegendeel dag aan dag en soms zelfs onverantwoordelijk snood en stout het geval is geweest. Ach, met zooveel ondank en zooveel groote en grove zonden voor God werd dat alles wat door Mozes herinnerd werd, beantwoord. De murmureeringen toch waren zoo vele, het verzet tegen den Heere en tegen de over hen gestelde machten vaak zoo stout, het wantrouwen van hunnen God zoo tergend, het omzien naar de vleeschpotten en zelfs naar de afgoden van Egypte zoo verbijsterend. Treedt God, aan het einde van dat tijdperk en aan het einde van de reis in het gericht, ontegenzeggelijk kunnen dan de Israëlieten en wij op duizend niet één antwoorden, en moet mitsdien de betuiging en de erkenenis zijn, dat bij den Heere de gerechtigheid en bij ons niets dan de beschaamdheid des aangezichts is.

Omdat het in waarheid bij Israël, bij Mozes en bij een ieder onzer zoo is, is dit ook de erkenenis, die in en door de woorden onzer overdenking wordt gevraagd. Doch zal de erkenenis, die ze in betrekking tot ons zelve vragen, geene lippentaal, maar de ware en Gode welbehagelijke taal van 't hart zijn, dan, laten wij daar op letten, gaat ze gepaard met heilige schaamte, met innige smart, met waar berouw, met het afleggen van beloften, *uitsluitend* onder beding van genade, met de bede om blijvende en achtervolgende genade te mogen ontvangen en met de smeeking: »Doe verzoening, o God, ja wasch mij wel van ongerechtigheid en reinig mij van al mijn vuile zonden."

Is dit de erkenenis, die gevraagd wordt in betrekking tot ons zelve, gansch anders is zij, die gevraagd wordt in betrekking tot Hem, van wien Mozes getuigt:

»Deze veertig jaren is de Heere, uw God, met u geweest ; geen ding heeft u ontbroken.» Beaamde geheel Israel eenmaal hetgeen God van den berg *sprak*, nu moet Israel en moeten wij erkennen en beamen, hetgeen Hij *gedaan* heeft. Hetgeen *Hij* deed, was altijd overeenkomstig het woord, door Hem gesproken. Immers, deze veertig jaren is Hij met u geweest ; geen ding heeft u ontbroken. Waren zij ongeloovig en ontrouw, Hij was en bleef, in weerwil daarvan, getrouw. Hij heeft daarin en daardoor het woord bevestigd : »Ik doe het niet om uwentwil, maar om Mijns heiligen Naams wil.« Zie, dit is ook de erkenenis die gevraagd wordt.

Doch leven wij recht in Mozes' woorden in, mogen wij van de schatten, waarvan ze gewagen slechts iets verstaan, hoe onderscheiden behandeld, hoe rijk bewel-dadigd, hoe grootelijks gezegend wij ons dan zien en gevoelen, is inderdaad niet in woorden uit te drukken. Wij roepen dan uit : »Zie, hoe groote liefde Hij ons gegeven heeft, dat Hij, de Heere onze God is en dat wij Zijne kinderen mogen genaamd worden.« Als Zijne kinderen heeft Hij ons al die jaren gedragen, behoed, verzorgd en geleid. Aan niets heeft Hij het ons laten ontbreken. Die genade, die liefde, die trouw, die zorg wil Hij, dat wij, waar Hij ons er bij beliefde te bepalen, bekennen en erkennen zullen. Wijst Hij in en door Mozes' woorden op Zich, als op de fontein en bron, waaruit alles ontspringt en ons toevloeide, Hij wil, dat wij Hem als de bron en fontein van al dien zegen zullen *kennen* en *erkennen*.

Wij moeten erkennen, dat Jehova, als de Vader van den Middelaar, Jezus Christus, in en naar de huishouding der genade, ons in het Woord geopenbaard, de eerste en hoogste oorzaak is van hetgeen voor ons, in ons en aan ons, gansch onwaardigen, is geschied. Het uitgangspunt, de oorsprong ons aangewezen, moet als zoodanig

gezocht en gevonden worden, d. w. z. wij moeten als aan de hand des Heiligen Geestes, door het geloof in Jezus Christus, tot Jehova, als tot de bron en den oorsprong aller zegeningen opklimmen, Hem kennen en erkennen, zooals Hij in Zijne vrije, eeuwige, onveranderlijke liefde tot ons is gekomen, zich tot ons heeft nedergebogen, om aan ons Zich zelven, Zijn eenig geliefden Zoon en den Heiligen Geest te geven en in dien Zoon en door Zijn Geest, alles wat tot het leven en de zaligheid noodig is. De uitwerking van de tot Israel en tot ons gesprokene woorden moet zijn, dat wij Hem zoeken en vinden; Hem overeenkomstig het tot ons gesproken woord, zien, erkennen en genieten.

Nog meer. Wat uit en door Hem is, moet, zal het goed zijn, ook tot Hem wederkeeren. Op de vleugelen der dankzegging moet dat alles Hem worden wedergebracht. In dat alles, wat Hij naar onzen tekst was en deed, moet Hij bewonderd, aangebeden, geloofd en geprezen worden. Dit eigen, onafgebroken werk der hemelingen moet hier worden aangevangen. En het vangt aan, wanneer het is, zooals het hier en het nu is: »Rust een weinig.” Sta stil bij en let op den weg, die afgelegd is. Geschiedt het naar eisch, zeker zal het dan ook wezen:

»Wat zal ik met Gods gunsten overlaân,
Dien trouwen Heer voor Zijn gena vergelden?
'k Zal bij den kelk des heils Zijn Naam vermelden,
En roepen Hem met blijd' erkent'nis aan.”

IV. Is in het hart, overladen met den rijkdom der Goddelijke gunste, de heilige verlegenheid, die ons vragen doet: »Wat zal ik den Heere vergelden?” Alsmede de betuiging: »Ik zal den beker der verlossing opnemen en Zijn Naam aanroepen, dan richten wij den steen der hulpe op en jubelen het uit. . . Ebenhaëzer, : Tot hiertoe heeft de Heere geholpen.

Wij gelooven dan, omdat wij Hem leerden kennen als den God van onveranderlijke trouw en liefde, die gisteren en heden, ja tot in der eeuwigheid dezelfde is.

't Is *deze geloofsverwachting, die opgewekt wordt*, wanneer wij als met Mozes zeggen: »Deze veertig jaren is de Heere, uw God, met u geweest; geen ding heeft u ontbroken.” Naar het Woord van God toch ligt daarin opgesloten en is ons daarin verzekerd, dat Hij, die om redenen in Zich zelve onze God was en is, dat voortaan, ja eeuwig wezen zal. Derhalve jubelen wij dan met den dichter: »Deze God is onze God, eeuwiglijk en altoos; Hij zal ons geleiden tot den dood toe.” Het staat dan bij ons vast, dat Hij ons begeven noch verlaten zal en dat ons niets zal ontbreken, want met Paulus zeggen wij dan: »Zoo God voor ons is, wie zal tegen ons zijn?” En daarop kunnen wij ons verlaten: »Want bergen zullen wijken en heuvelen wankelen, maar mijne goedertierenheid zal van u niet wijken en het verbond mijns vredes zal niet wankelen, zegt de Heere uw ontfermer.”

Met het oog op hetgeen wij nog doorleven moeten is het dan ook: »Wij weten, dat dengenen, die God liefhebben, alle dingen medewerken ten goede.”

De geloofswetenschap, in den tekst uitgesproken, verlost ook van de vreeze des doods, die bijwijlen nog wel aanwezig is, en doet met David zeggen: »Al ging ik ook in een dal der schaduwen des doods, ik zou geen kwaad vreezen”, en met den heiden-apostel: »Niets kan ons scheiden van de liefde Gods”. »Wij weten, dat zoo ons aardsche huis dezes tabernakels gebroken wordt, wij een gebouw bij God hebben, een huis, niet met handen gemaakt, maar eeuwig in de hemelen”.

Als wij met deze geloofswetenschap in de ziel met Mozes den staf Gods weer opvatten, zingen we:

»Maar (blij vooruitzicht, dat mij streelt!)
Ik zal ontwaakt uw lof ontvouwen,
U in gerechtigheid aanschouwen,
Verzadigd met uw god'lijk beeld".

En met David: »k Zal eeuwig zingen van Gods goedertierenheên."

In waarheid, de verwachting, die hier opgewekt wordt, is, gelijk wij reeds deden uitkomen, de heerlijkste, de alleenzekere. Ze is daarenboven de heiligste, de meest werkzaammakende. Ze is vrucht van en gaat gepaard met het geloof, dat ons, zooals wij straks zeiden, tot de bron doet komen en bij haar met bewondering, aanbidding en dankzegging doet verwijlen. Leidt het geloof, waarvan ze vrucht is, ons diep in en doet het ons hoog stijgen, de verwachting, die er vrucht van is, kenmerkt zich door den ootmoed, de nederigheid, de afhankelijkheid en de eenvoudigheid, waarmee ze gepaard gaat. Het eigenaardige van de werking der genade Gods is, dat, naarmate zij ons hoog doet opklimmen, ze ons diep in hart en leven en behoefte doet nederdalen.

Neen, deze verwachting maakt niet zorgeloos, maar is vergezeld van heiligen ijver, van de grootste nauwgezetheid en van het meest kinderlijke en aanhoudende gebed. Terwijl de reis voortgezet en weldra het einde ervan bereikt wordt, geschiedt dit, bijaldien wij recht inleven in Mozes' woorden, met het hemelsche Kanaän in uitzicht en met het lied, dat wij u verzoeken als slot van ons woord voor deze ure mee aan te heffen, op de lippen:

Loof, loof den Heer, mijn ziel met alle krachten;
Verhef Zijn' Naam, zoo groot, zoo heilig 't achten,
Och of nu al, wat in mij is, Hem preez'!
Loof, loof, mijn ziel! den Hoorder der gebeden;
Vergeet nooit één van Zijn weldadigheden:
Vergeet ze niet; 'tis God, die z' u bewees! Ps. 103:1.

Toespraak van Dr. L. H. WAGENAAR.

Hooggeachte Jubilaris!

Uw Kerkeraad heeft de vriendelijkheid gehad, me te zeggen, dat het hem en U aangenaam zou zijn, als ik op dezen Uwen blijden gedenkdag, en namens mijne gemeente en persoonlijk van deze plaats een enkel woord tot U sprak.

Eerwaarde Broeder, veertig jaren hebt Gij in het allervoortreffelijkst ambt den Christus en Zijne Kerk mogen dienen. Ja, Amen, uwe ziel geeft Hem de eere, die U getrouw geacht heeft en in de bediening gesteld en U tot den dienst heeft bekwaamd. Dank zij een geheiligd energiek karakter, hebt Ge uw tijd niet verbeuzeld of verdroomd, maar hebt Ge gewerkt. Uw werk was uw lust. En van goeder hart zingt Ge met den Psalmist: Uw liefdedienst heeft mij nog nooit verdrotten!

Ik denk, dat Ge wel vijfduizend maal hebt gepreekt. En gepreekt hebt Ge niet Uzelven, maar Jezus Christus en dien gekruist. Gepredikt hebt Gij den vollen raad Gods. En dat niet als een afgetrokken theorie, maar met practische aanwending op hart en leven. Gij hebt geleerd, vermaand, getroost, bemoedigd! In den kerkedienst, aan het ziekbed en op de begrafenis, in catechiseerkamer en spreekzaal hebt Ge uw gemeente of gehoor toebediend het Woord van God, dat levend is en krachtig, en — hebt Gij reeds hier vrucht mogen zien, de volle beteekenis van dien arbeid zult Ge vinden, als Gij treden moogt voor den troon!

Uw prediking was een zegen voor menige ziel, maar bouwde ook de Kerk.

De Heere gaf U een helder oog om den gouden

draad des Verbonds te zien, en den moed om uw gemeente met haar zaad als Gods Verbondsvolk te aanvaarden en te bewerken, het recht verband bewarend tusschen doop, avondmaal en tucht!

Gepredikt hebt Gij niet naar den mond, maar wel terdege naar het hart van Sion, en hebben U somtijds de schutters hard beschoten, uw boog is in stijvigheid gebleven en de armen uwer handen zijn gesterkt geworden door den Machtige Jacobs, daarom zijt gij een herder Israels!

Van Brabant geboortig, uit Friesland overgekomen, waart Ge een vreemdeling in dit Mesopotamië, doch Ge zijt den Zeeuwen een Zeeuw geworden en met hen ingeleefd, terwijl U ook ten volle in Zeeland's hoofdstad beide door Kerk en wereld het burgerschap is verleend.

Doch als Ge zeidet en 38 jaren volhieldt, ook tegenover eervolle roepingen: ik woon in het midden mijns volks, dan was dat in het bijzonder het volk der Scheiding, dat Gij gedragen hebt op het hart, dat Gij ook gevoed hebt en gevormd, dat Gij ten vader zijt geweest en dat in breedten kring ook U aanhangt met oude, trouwe, schier kinderlijke liefde!

Doch tot uw volk hebt Gij in ruimer zin altoos gerekend allen, die — issus de Calvin — een even dierbaar geloof met U deelachtig waren, en namens het deel van dit volk, dat in de doleantie kwam op het terrein van het vrije kerkelijke leven, bied ik U een woord van waardeering en een hielgroet.

In Zacharia 14 : 7 staat de belofte: »En het zal geschieden ten tijde des avonds, dat het licht zal wezen.«

Dat woord — in overdrachtelijken zin genomen — is U vervuld en blijve in vervulling, zoolang Ge leeft.

Broeder, uw levensavond is gedaald, maar ziet — het is nog licht!

Hoevelen van hen, die met U jong zijn geweest of

die ver na U kwamen, werden weggerukt door vroegen dood of in 't midden hunner dagen gebroken of verlamd in hun kracht; Gij moogt betuigen: O God, die mij geleerd hebt van der jeugd aan, tot nog toe verkondig ik Uwe wonderen.

Was het de bede van Nicolaas Beets: Spaar mij een winterschen ouderdom, en herhaalde die bede ook uw harte, U liet de Heere tot op dezen dag onverminderde denkkraft, vastheid van wil, opgewektheid van geest en ongebroken levenslust, en, in de voorhoven geplant, moogt Ge nog vruchten dragen, volgroeide vruchten. Ontnam U de Heere de U en der gemeente on vergeetbare huisvrouw Uwer jeugd — Zijn gunst verrijkte Uw leven door haar, die thans deelt in uw vreugde; al uwe kinderen wandelen in uwe wegen, Gij moogt kindskinderen zien en — vrede over Israël!

Waarlijk, het woord werd U vervuld: het zal geschieden ten tijde des avonds, dat het licht zal zijn.

Blijfve u dit voorrecht nog lang.

Uw weg zij als een schijnend licht, opgaande en lichtende tot den volen middag toe!

Predik voort onvermoeid; rijk en rijp zij Uw woord; 't gelijke den ouden wijn, bij wiens genot niemand terstond nieuwen begeert, zeggende: de oude is beter! En bij uw woord zij prediking heel uw leven — der wereld ontsterven, Gods nabijheid genietend, steeds dichtcr bij den hemel, en straks zij ook uw sterfbed een . . . kansel.

Gemeente van Middelburg A. Ontvang ook Gij van uw zuster een gelukwensch met dezen dag, dien gij maaktet tot een feestdag voor U.

Geniet Gods rijken zegen op den arbeid van uwen ouden leeraar, die reeds tot in het derde geslacht de schapen geweid heeft en de lammerkes gehoed; die tal van uw geliefden op hun ziek- en sterfbed heeft bezocht

en bemoedigd en in uren van smarten getroost. Waardeer uwen grijzen leeraar en vriend. O, dat niemand uwer in den dag der dagen tegenover hem kome te staan; hoezeer zou zijn prediking en onderwijs U veroordeelen.

Geve God U rijk geloof in Jezus en nauwer bekeer-
ring tot God, broederlijke liefde en diepe en ruimer be-
hoefte aan de gemeenschap der heiligen, opdat Uws
leeraars laatste dagen nog de beste van al mogen zijn,
totdat hij U ten voorbeeld inga in de vreugde Zijns Heeren.
Amen.

Die hier bedrukt met tranen zaait,
Zal juichen, als hij vruchten maait.
Die 't zaad draagt, dat men zaaien zal,
Gaet weenend voort en zaait het al;
Maar hij zal, zonder ramp te schromen,
Eerlang met blijdschap wederkomen,
En met gejuich, te goeder uur,
Zijn schooven dragen in de schuur.

Ps. 126 : 3.

Toespraak van Ds. L. BOUMA.

Geachte Gemeente!

Ook ik ben erkentelijk voor de gelegenheid mij geschonken, om uiting te mogen geven aan wat thans in mijn hart leeft, en ik hoop de grenzen, door den korten tijd mij gesteld, te eerbiedigen.

Deze veertig jaren is de Heere met u geweest en u heeft niets ontbroken. Welk een woord en in welk eene ure. Het riep herinneringen wakker, die eeuwen oud zijn en het deed ons de weldadigheden gedenken, aan onzen hooggeschatten ambtsbroeder ds. A. Littooi zoo rijk en zoo mild verleend. Wat een zeldzaam voorrecht viel hem te beurt, waar hij in deze avondure voor

ons stond als op den top eens bergs, en hij een blik mocht werpen op den weg, langs welken hij gekomen is, zooals Mozes terugzag op de woestijnen van Arabië. Waarlijk wij konden het verstaan, dat hij zich gedrongen gevoelde alle eere te geven aan den Heere, die deze veertig jaren met hem geweest is.

Reeds de gedachte, dat hij tot dusver deze reis heeft mogen volbrengen, terwijl zoovele anderen bezweken, stemt tot erkentelijkheid.

Ik dacht heden aan de maand April van het jaar 1875, toen ik uwen Leeraar voor 't eerst zag. Met hem waren destijds bijeen: ds. M. Keulemans van Middelburg, ds. D. de Prée van Goes, en ds. C. Steketee van Nieuw-dorp. Van deze drie is niemand meer in 't land der levenden. Eerst viel ds. Steketee, vervolgens ds. de Prée en eindelijk ds. Keulemans, die zoovele jaren naast hem had mogen arbeiden in deze stad. En is dit niet een sprekend voorbeeld? Waar zijn de mannenbroeders, die in de eerste jaren met hem gearbeid hebben in 't Evangelie. Met uitzondering van enkelen zijn allen heengegaan. Waar zijn de ouderlingen, die op kerkelijke vergaderingen met hem vergaderd waren, hunne plaats is door anderen ingenomen; waar zijn de mannen en de vrouwen die hem bij de aanvaarding van zijn dienstwerk, het »ja, ik van ganscher harte" hoorden uitspreken? Uit de strijdende zijn zij naar de triumfeerende Kerk overgegaan, naar wij hopen. Bijna allen zijn den weg van alle vleesch gegaan, doch hij is gebleven, uit dreigende gevaren werd hij gered, in zware beproevingen bleef hij staande, en wel mocht hij getuigen, dat de Heere deze veertig jaren met hem geweest is, want het komt mij zelfs voor, dat hij in de allerlaatste jaren nog sterker is dan wel vroeger. Ons is dit eene oorzaak van blijdschap, dat de Heere hem niet enkel heeft willen bewaren, maar dat Hij

zijn leven heeft willen kronen met goedertierenheden.

Bovendien mogen wij het als een bijzondere wel-daad beschouwen, dat dit veertigjarig tijdperk een leven is geweest van werkzaamheid en strijd voor de zaak van den Christus.

In 'tjaar 1889 ben ik naar Ter Neuzen gekomen en nog levendig herinner ik mij de Prov. Synodes uit dien tijd. Aan de orde was toen het groote onderwerp: de Vereeniging van de Chr. Geref. Kerk met de Nederl. Geref. Kerken (Doleerende). De discussie daarover was soms zeer warm. De een wees op de noodzakelijkheid, en de ander op de groote bezwaren die daaraan verbonden zouden zijn. Het woord van ds. Littooi getuigde echter van kalm nadenken en had grooten invloed.

Reeds vroeger wist ik het, dat onze broeder eene belangrijke plaats innam in het kerkelijke leven dezer provincie, maar nu bleek het mij op nog meer overtuigende wijze.

Om dit nog duidelijker te laten uitkomen, wil ik nog even op een tweetal zaken wijzen, waarvan de eene betrekking heeft op het kerkelijke leven naar binnen en de andere op datzelfde leven naar buiten. De gereformeerden der Afscheiding leefden in de eerste jaren bij de bekeering en de bevinding. Zij deelden de menschen in onbekeerden en bekeerden, gelijk zij het vroeger in de volkskerk gehoord hadden. Eene andere onderscheiding bestond er voor hen niet. Tot de bekeerden rekenden zij allen, in wie de vruchten der verkiezing openbaar werden, nl. droefheid naar God, begeerte naar de verlossing in Christus en hartelijke bereidvaardigheid om voor den Heere te leven. Nu bestaat deze onderscheiding metterdaad en wij zouden niet gaarne haar willen uitwisschen. Waar God door Zijne genade het hart bewerkt, komt bewustzijn van zonde en schuld, behoefte aan de zaligheid

en een ernstig voornemen om de geboden des Heeren te houden. Maar daarbij werd toch eene belangrijke zaak vergeten, en dat is nooit goed. Er was ook een verbond, dat onwankelbaar vast is en nu gaat het bij de uitvoering der verkiezing steeds naar den regel: *u en uwen zade*, en daarvoor was het oog niet open. Ds. Littooi behoorde al spoedig tot de predikanten, die dit begrepen. Zoodra hij de groote beteekenis van het Verbond der genade had ingezien, bakende hij zich zijne positie af, en gaf daarvan rekenschap in 't openbaar. Wij kunnen ons nauwelijks meer voorstellen, welk een stof zijne uitspraken opjoegen, zooals wij die kennen uit zijn boekske: Doop, Avondmaal en Tucht, maar wij erkennen met dankbaarheid, dat God ook zijn arbeid heeft willen gebruiken om ons kerkelijk leven in een meer Bijbelsch spoor te leiden, en wij waardeeren den moed, waarmede hij den weg heeft gewezen, waarlangs onze kerken moesten voorttrekken.

Nu nog een ander punt. Welk een belangrijk deel heeft hij gehad in den strijd voor het goed recht der Afscheiding. Menigmaal heeft hij een aanval op ons kerkelijk standpunt gedaan, afgeslagen. Hadden de Chr. Geref. Broeders ook moeten blijven, deze vraag heeft hij herhaaldelijk en met klem beantwoord. Zij, die er anders over dachten, verloren weldra den moed om opnieuw den strijd aan te binden, want zij gevoelden, dat hier een man aan 't woord was, die niet alleen een vaste overtuiging had, maar die ook de gave bezat om haar met onweerlegbare bewijzen te staven. Het zal u van avond wel duidelijk geworden zijn op welke wijze ds. Littooi aan zijne toerusting voor dit deel van zijne taak is gekomen. Niet zonder persoonlijken strijd was hij tot de Kerk der Afscheiding overgegaan, en daarom was hij bij machte haar tegen elke aanranding te verdedigen, en wij

zijn er erkentelijk voor, dat hij zoo beslist en kloek het voor haar heeft mogen opnemen.

Wij willen ons thans beperken, en daarom zullen wij geen melding maken van al den arbeid, waaraan de jubilaris zijne gaven en krachten heeft mogen geven, doch wij kunnen niet nalaten met een enkel woord in herinnering te brengen, dat hij ook jaren lang heeft mogen werken op het terrein van school, maatschappij en staat. Al wil hij gaarne met ons erkennen, dat het werk »De gemeene gratie" van dr. Kuyper ons inzicht veel verhelderd heeft, toch moet getuigd worden dat hij reeds ver, voordat die artikelen in de Heraut verschenen waren, met anderen begrepen had, dat het Christendom eene roeping heeft te vervullen over het gansche breede veld van het rijke menschelijk leven. Ook aan dien arbeid heeft hij zich gewaagd en onze politieke tegenstanders kunnen u nog verhalen, welk een geharnast strijder ds. Littooi is geweest.

Veel heeft hij mogen arbeiden onder 's Heeren zegen en die arbeid is niet ijdel geweest. Als eenmaal van 't koninkrijk der hemelen weggevallen is, alles wat tot zijn tijdelijken vorm behoort, en het in eeuwige heerlijkheid blinken zal, dan zal daarin nog wezen, wat vrucht is geweest van zijn arbeid. Welk een zegen! Hij heeft als instrument in 's Heeren hand iets tot stand mogen brengen, wat nimmermeer zal vergaan.

Het verwondert dan ook niet, dat ook ik mij vereenig met al de wenschen, die alreeds uitgesproken zijn en gij, hooggeachte Broeder Littooi, zult gaarne gelooven wanneer ik verklaar, dat deze bede voor u in mijn hart leeft: De Heere doe u nog frisch en krachtig blijven, Hij doe u nog geruimen tijd Zijne Kerk dienen met uwe rijke levenservaring, daarbij make Hij den avond van uw leven kalm, en Hij bereide u zoo voor, dat gij straks evenals Simeon weleer met blijdschap en vrede kunt heengaan.

